

วิเคราะห์สัญลักษณ์สำคัญในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะมะกะบาน :

ความหมาย และการตีความ

ดังได้กล่าวมาแล้วในบทข้างต้นว่า ความหมายของสัญลักษณ์ (Dominant Symbols) ของ Victor Turner (1967) ได้อธิบายไว้ว่า คุณสมบัติของสัญลักษณ์สำคัญในพิธีกรรม

1. การรวมอยู่ด้วยกันอย่างกระชับ (Condensation) คือ วัตถุ การกระทำ คำพูด หรือถ้อยคำ ที่นำมาประกอบตามกระบวนการขึ้นตอนมาเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมที่รวมความหมายอยู่ด้วยกันอย่างกระชับ

2. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unification) และ

3. ความหมายของสัญลักษณ์ที่แบ่งเป็นสองขั้ว คือ

- ขั้วอุดมคติ (Ideological Pole) ซึ่งหมายถึง องค์ประกอบทางจริยธรรม และระเบียบทางสังคมที่เป็นหลักสำคัญในการจัดองค์กรทางสังคม และการรวมกลุ่ม รวมถึงบรรทัดฐาน ค่านิยม ที่ยึดถือกันเป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมนั้น

- ขั้วความรู้สึก (Sensory Pole) คือ เนื้อหาของความหมายที่สัมพันธ์เกี่ยวกับอย่างใกล้ชิดกับรูปแบบภายนอกของสัญลักษณ์

ดังนั้น เมื่อได้ลองตีความหมายจากสัญลักษณ์สำคัญ เช่น รูปปั้นดินเหนียว คน, สัตว์, สิ่งของ, เครื่องเซ่น, ก่อพระทราย, ชั้นทรายเสก, กะบาน รวมทั้งพฤติกรรมการแสดงออกในการประกอบพิธี คำพูดกรวดน้ำของผู้ประกอบพิธี ตลอดจนระยะเวลาในการประกอบพิธี ที่ปรากฏอยู่ในบริบทของบุญหลังบ้านและเสียดะมะกะบานของหมู่บ้านกระเตื้องแล้ว กล่าวได้ว่าในขั้วความรู้สึก (Sensory Pole) สัญลักษณ์สำคัญเหล่านั้นได้อธิบายพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะมะกะบานว่า

1. เป็นพิธีกรรมส่งปีเก่ารับปีใหม่ของไทย หรือสะเดาะเคราะห์
2. เป็นพิธีกรรมที่บอกถึงบทบาท และสถานภาพของผู้หญิงที่เกิดจากกฎระเบียบของสังคม

ส่วนในขั้วอุดมคติ (Ideological Pole) บุญหลังบ้านและเสียดะมะกะบาน เมื่อมองผ่านสัญลักษณ์สำคัญสะท้อนให้เห็นเข้าใจ

1. ระบบคิดและความเชื่อของชาวบ้านกระต๊อง ที่แบ่งแยกบทบาท-หน้าที่ของเพศหญิง-ชาย
2. ลักษณะทางโครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคมของหมู่บ้านกระต๊อง
ตั้งจะได้อธิบายรายละเอียดของแต่ละหัวข้อต่อไปนี้

สัญลักษณ์สำคัญในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียกะแบะกะบาน : ขั้วความรู้สึก (Sensory Pole)

1. พิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียกะแบะกะบาน เป็นพิธีกรรมส่งปีเก่า-รับปีใหม่ของไทยหรือสะเดาะเคราะห์

จากคำบอกเล่าของ ยายชม ทองอ่อน อายุ 93 ปี กล่าวว่า "พิธีนี้คือขึ้นปีใหม่ เราทำส่งเสีย เจ้า, ผีฟ้า, ผีเหว แทนตัวเรา บันรูปบันรอยแทนตัว แล้วไปไว้ทางสามแพร่ง เรียกว่า เสียกะแบะกะบาน แทนตัวไป เราจะได้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่เจ็บไม่ไข้ มันเป็นงานประเพณี"

หรือจากพระครูมงคลประสาธน์ (ประดับ ปากาโร) เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ ว่า "เป็นพิธีส่งปีเก่า-รับปีใหม่ ทำหลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว นิยมทำในเดือนเมษายน ลีลาของโบราณใช้การทำมาหากินเป็นเกณฑ์ พอเดือนพฤษภาคมก็เริ่มทำมา ตั้งขึ้นเดือนเมษายนเป็นเดือนว่างจากการทำนา และในสมัยโบราณสาธารณสุขยังไม่แพร่หลายถูกโรคระบาดครอบงำ บางปีโรคจะเกิด ถือเป็นฤกษ์เป็นยามว่า โรคเกิด เพราะผีคือโรคห้า (ท้องร่วง) นั้นเอง

จากที่กล่าวมาก็คือ ช่วงสงกรานต์ เพราะพิธีนี้เป็นพิธีบุญปิดท้ายพิธีทำบุญสงกรานต์ ทำให้ผู้ศึกษาเห็นด้วยกับคำอธิบายของเสฐียรโกเศศ (2531: 44-45) ที่ว่า

"จะกล่าวถึงความเป็นมงคล - ไม่เป็นมงคลในสงกรานต์ สิ่งชั่วร้ายเป็นอัปรีภัย จัญไร ซึ่งถือว่ามิตัวตนเป็นผีเหมือนกัน อาจแบ่งได้เป็น 2 ชนิด

- ชนิดหนึ่ง สำหรับขับไล่สิ่งร้ายที่เป็นลมๆ มองไม่เห็นหัว
- อีกชนิดมีตัวตน โดยสมมุติขึ้นว่าเป็นสิ่งชั่วร้าย

ฉะนั้น พิธีบุญหลังบ้านและเสียกะแบะกะบาน คงจะเข้าในชนิดที่มีตัวตน ดังมีรายละเอียดว่า

ชนิดที่สองคือ สมมติให้มีตัวตน โดยสร้างเป็นรูปตุ๊กตาเสียดบาล เป็นต้น แล้วนำกระต๊อง ทำบัตร หรือต่อเรือต่อแพ นำเอาผีร้ายใส่ไปแล้วเอาไปลอยแพ ถ้าอยู่คอนก็ใส่เกวียนสมมติ

หรือใส่บัตรเอาไปทิ้งที่ทางสามแพร่งหรือในป่า ลางทีก็ใช้สัตว์หรือยุงกว่านั้นก็ใช้คนซึ่งสมมติว่าเป็นตัวโรค ขับไล่ให้ออกไปเสียจากหมู่บ้าน

การขับไล่ผี ย่อมทำเป็นครั้งคราว แล้วแต่จะมีเหตุเภทภัย ต่อมาก็เลื่อนมาทำเป็นพิธีประจำปี ถ้าอยู่ในประเทศร้อนก็มักจะทำในต้นหรือปลายฤดูฝน หรือไม่ก็ทำในฤดูที่กำหนดเป็นระยะสั้นๆ เพราะระยะเวลาหัวต่อเหล่านี้ มักมีโรคภัยไข้เจ็บ ไม่มีความสบายเพราะเปลี่ยนแปลง จึงต้องทำพิธีไล่ผีสว่างหน้า หรือทำภายหลังฤดู ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้เริ่มความเป็นอยู่ใหม่"

2. เป็นพิธีกรรมที่บอกถึงบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงที่เกิดจากฐานะเบียดเบียนของสังคม

การศึกษาพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดกะแบะกะบานของหมู่บ้านกระเตื้อง ทำให้เราได้พบว่า ผู้หญิงจะเป็นผู้ประกอบพิธีเสียดกะแบะกะบาน โดยไม่มีผู้ชายทำเลย ถ้าเป็นพิธีสงฆ์ตามพุทธศาสนาในส่วนของพิธีบุญหลังบ้าน ผู้ชายถึงจะมีส่วนเข้ามาร่วม ที่เป็นเช่นนี้เพราะสังคมชาวบ้านกระเตื้องให้ความสำคัญในการสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิง โดยการที่ผู้ชายแต่งงานแล้วต้องไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิงหลังการแต่งงาน จากพื้นฐานครอบครัวดังกล่าว จึงส่งผลไปที่การมองอะไรที่ให้ความสำคัญกับฝ่ายหญิง รวมไปถึงความเชื่อ โลกทัศน์ และการรับรู้ที่ได้รับสืบทอดจากแม่และครอบครัวฝ่ายแม่เป็นสำคัญ ส่วนมากเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผี เราจึงเห็นบทบาทผู้หญิงในการสืบทอดพิธีกรรมในส่วนพิธีเสียดกะแบะกะบาน

นอกจากนั้นในพิธีนี้ การเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงผู้มาร่วมประกอบพิธีก็จะเป็นหน้าที่ของเพศหญิง ในส่วนของครอบครัว การเตรียมอาหารมาทำบุญในตอนเช้าก็เป็นผู้หญิงอีกเช่นกัน

และเมื่อผู้ศึกษาเข้าไปสัมภาษณ์ ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีซึ่งเป็นเพศหญิงและอายุนั้นอยู่ในช่วง 60-80 ปี ซึ่งได้สัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ทำให้ผู้ศึกษาพบว่า

- 1) ผู้หญิงจะเป็นคนหมู่บ้านกระเตื้อง
- 2) สามียของผู้หญิงที่ทำพิธีจะเป็นผู้ชายจากหมู่บ้านอื่นหรือตำบลอื่น ซึ่งได้ยกตัวอย่างให้ดูในเรื่องเพศ และอายุ (ดูประวัติชีวิตจากภาคผนวก หน้า 94-98)
- 3) อายุของเพศหญิงที่ทำพิธีเสียดกะแบะกะบาน ในช่วง 60-80 ปี

จากการศึกษาที่พบดังกล่าว ทำให้ได้พบว่าผู้หญิงที่มีช่วงอายุดังกล่าวจะมีสถานภาพในฐานะเจ้าของหมู่บ้าน เจ้าของที่นา ทวีปย์สิน และการอบรมเลี้ยงดูของผู้หญิงในวัยนี้ จะถูกถ่ายทอดประเพณีและพิธีกรรมของครอบครัวและหมู่บ้าน จากยายและแม่ ในหน้าที่และบทบาทที่ผู้หญิงควรจะต้องปฏิบัติ เพราะผู้หญิงรุ่นนี้จะอยู่ก่อนการมีพระราชบัญญัติการประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2464

จากการศึกษาอบรม ถ่ายทอดประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิมของหมู่บ้านในเรื่องของการนับถือ เชื้อถือผี ก็คือส่วนพิธีเสี้ยกะแบะกะบาน หรือเราเรียกว่า วัฒนธรรมชาวบ้าน (little tradition) (อมรา พงศาพิชญ์, 2533: 35)

และส่วนพิธีบุญหลังบ้านเป็นเพศชายในชวงวัยเดียวกัน ก็เพราะผู้ชายในสมัยก่อน โอกาสที่ได้รับเอาวัฒนธรรมหลัก และศาสนาหลักของไทยคือพุทธศาสนา จากกาได้รับขเรียน ทำให้ผู้ชาย ประพฤติปฏิบัติและเชื่อถือในส่วนวัฒนธรรมหลัก (great tradition) มากกว่า เพราะผู้ชายได้มีโอกาสพบปะสังคมนอกหมู่บ้านมากกว่าผู้หญิงที่จะอยู่ในหมู่บ้านเกือบจะตลอดชีวิต ในขณะที่เพศหญิงอยู่ติดกับหมู่บ้านไม่ได้ไปไหน ผู้หญิงจึงประกอบพิธีในส่วนของพิธีเสี้ยกะแบะกะบาน เป็นประเพณี พิธีกรรมของหมู่บ้านของชาติพันธุ์ดั้งที่เรารับรู้กันในรูปแบบของประเพณีราษฎร์ (little tradition) มากกว่าผู้ชาย

สัญลักษณ์สำคัญในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสี้ยกะแบะกะบาน : ขั้วอุดมคติ (Ideological Pole)

ในความหมายนี้ เราสามารถตีความหมายสัญลักษณ์และเนื้อหาของพิธีบุญหลังบ้านและ พิธีเสี้ยกะแบะกะบานได้ 2 ประการในเรื่อง

1. ระบบคิดและความเชื่อของชาวบ้านกระต็องจากพิธีทำบุญหลังบ้านและพิธีเสี้ย กะแบะกะบาน

2. จากพิธีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคม

1. ระบบคิดและความเชื่อของชาวบ้านกระต็องจากพิธีทำบุญหลังบ้านและพิธีเสี้ย กะแบะกะบาน ที่แบ่งแยกบทบาทหน้าที่ของเพศหญิง และเพศชายอย่างชัดเจน

โดยทั่วไปจากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ สังเกต พูดคุยพบว่า ระบบคิดและ ความเชื่อของชาวบ้านกระต็อง มีทั้งความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ ความคิดที่มีพื้นฐานมา จากไตรภูมิ, พุทธศาสนาในส่วนของพุทธประวัติ, พุทธชาดก และศาสนาพราหมณ์

จากการทอ้งจำบทไตรลักษณ์ของ ยายมุก ดนตรี อายุ 86 ปี และเท่าที่ถามคนใน วัยเดียวกันจะไม่มีใครทอ้งได้ และจากบทไตรลักษณ์นี้คงสะท้อนให้เราได้ เข้าใจความเชื่อถือดั้งเดิม ได้บ้าง ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

บทไตรลักษณ์

อติปิโสภคณา จะกล่าวถึงไตรลักษณ์ให้เห็นประจักษ์ ทั้งทั้งแดนไกล ให้เป็นมรรคผล
 ผูกพันทั้งหลาย ให้เป็นที่ไหว้ที่สักการบูชา ครั้งนั้นพระแก้วฉนสุกรแล้วเสวยโรครโรคา พระทัยให้
 ป่วนจวนเนบัจฉิมมา สมเด็จพระราชาจะเสด็จออกจากเมือง พระเนตรชำเลื่องเมืองอาโพนาลี
 ตั้งแต่จะนี้จะนานเห็น มันมาทำเชษฐกรรมจำเป็นเสวยโรครโรคา พระแก้วเกล้าฉลาด มัวฟ้า
 อากาศทั่วทั้งพระธรณี ท่านจะเสด็จเข้าดงพงพี ไปยังบุรีเมืองโกสินารายณ์ จะเสด็จไสยาสน์
 ประทมเหนืออาสน์ รั้งบังฉาย ทำพระยาสามลผูกพันทั้งหลาย ออกสิ้นขวัญหายวุ่นวายหนักหนา
 คลี้คลายขยายเกศ พุ่มพายนองเนตรกลิ้งเกลือกเสือกสน สุดแสนภำศรดแสนรันตทุกคน คั้นโรย
 ไหยหนร้องไห้ไปมา จึงมีพุทธฎีกา ท่านจึงตรัสว่า สำแดงอาณนธ์ เจ้าอย่าร้องไห้ว่าโรหยหน อยู่
 ให้เป็นสุขอย่าได้มีทุกข์อาทรร้อนรน ขอหนอเทพผลส่งลับไปแล้วไป ยกเอาพระธรรมมา สั่งคายโย
 สมเด็จพระเจ้าจะได้พระอรหันต์ วัตวาอวาสาจะไหว้พระธาตุ ศาสดาพระมณี เลิศล้ำในคัมภีร์อยู่ในโลกีย์
 สอนสัตว์ที่ไหลหลง ยิ่งแต่พระเมตไตรย จะเสด็จมามั่นคง จะมาสืบพระวงศ์สอนสัตว์ในโลกีย์
 พระแก้วขำนี้เอ๋ย ไม่เห็นพระองค์เลยบุญชำน้อยหนักหนา คิดถึงพระพุทธเจ้าคำเข้าวันทา สวตมนต์
 ภาวนาสรรเสริญพระคุณ สวตมนต์ไหว้พระตั้งใจจะละหวั่งจะให้เป็นบุญ เข้าคำรำพึงคิดถึงพระคุณ
 พระเจ้าบุญส่งลับไปแล้วหนา เห็นแต่ฟ้าพระบาท พระศรีสุธาตุร่วมโพธิ์พฤษภา จะไหว้พระ
 มหาเจดีย์ทั้งหลาย ก็มเกล้าถวายกร จะขออวยพร ขอหย่างให้มีภัย อยู่ในศาสนา ศาสดา
 พระฤาษาย โปรดสัตว์ทั้งหลายชั่วห้าพันปี

จากบทไตรลักษณ์ดังกล่าว ทำให้เราเข้าใจถึงความเชื่อในการบูชาศาสนสถาน
 และความหมายในการบูชาทางพุทธศาสนา โดยการให้ความสำคัญขององค์ศาสดาและสิ่งที่จำลอง
 เหล่านี้ เป็นสัญลักษณ์แทนความหมายความสำคัญทางพุทธศาสนา ในการจะช่วยปกป้องคุ้มครอง
 พุทธศาสนิกชนในยามที่เห็น แม้ว่าสิ่งเหล่านั้นจะไม่มีตัวตนแล้วก็ตาม สัญลักษณ์ทั้งหลายจะเป็นสิ่งที่
 แทนความรู้สึกนั้นได้

จากหนังสือ Theories of Primitive Religion ของ E. E. Evans-
 Pritchard (1965) ได้กล่าวถึงนักทฤษฎีทางสัญลักษณ์ของ Levy Bruhl ที่กล่าวว่า

"สิ่งที่เรียกว่า ระบบคิด มีสิ่งที่เหนือธรรมชาติที่กล่าวถึงคือ mystical หมายถึง
 ความเชื่อในสิ่งลึกลับที่มีพลังอำนาจและอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน สามารถทำให้คนรวมกลุ่มใน
 สังคม และสิ่งลึกลับ (mystical) นี้ เขากล่าวว่า มันไม่มีอยู่จริง ไม่ใช่ปรากฏการณ์ แต่อยู่ในใจ
 และความรู้สึกของเราเอง ดังนั้นความรู้สึกต้องมีการรับรู้ และมีสิ่งที่มารองรับและสื่อกันได้ เป็น

สิ่งที่มนุษย์ให้ความสำคัญ ผูกพัน นับถือ เคารพ เกรงกลัว และสิ่งเหล่านี้จะสะท้อนออกมาในรูปแบบของพิธีกรรม"

ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นสัญลักษณ์ใด ย่อมแสดงให้เห็นถึงความรู้สึก ความคิด ที่มีต่อการรับรู้ เข้าใจความหมายในสิ่งนั้นๆ

หรือจากการที่ชาวบ้านกระตือรือร้นคนหนึ่ง ลูกขึ้นมาเขียนข้อคิด คำคม หรือความเป็นจริงในชีวิต ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความคิดและความเชื่อของเขา ดังเช่น ตาเกิด เป็นมรรคทายกวัดโบสถ์ เขียนกลอนนี้ไว้บนกระดาน ตรงกุฏิของเจ้าอาวาสที่ชาวบ้านชอบมานั่งคุยกับสมภาร ข้อความดังนี้

ทรัพย์สิ้นเงินทอง

ส่งได้แค่โรงพยาบาล

ลูกหลาน

ส่งได้แค่กองฟอน

บาปบุญทุรอน

ส่งได้ถึงภพหน้า

การที่ชาวบ้านคนใดคนหนึ่งลุกขึ้นมาขีดเขียนสิ่งใดในการแสดงปรัชญาของชีวิต ความรู้สึก อันได้แก่ ศาสนา ความเชื่อ ความรู้สึกต่อสิ่งที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และได้แสดงออกเป็นการกระทำ

แสดงว่า ชาวบ้านกระตือรือร้นมีความคิด ความเชื่อ ในเรื่องของบาป-บุญ และเรื่องของชาติหน้า นั่นคือ "การเวียนว่ายตายเกิด" ซึ่งเป็นปรัชญาหลักของความเชื่อของศาสนาพราหมณ์รวมทั้งกฎแห่งกรรม

ถ้าแม้ว่าความเชื่อในศาสนาพุทธจะมีจุดแรกเริ่มเดียวกัน การรับเอาศาสนาพราหมณ์มาเป็นเพราะศาสนาพุทธเกิดขึ้นในเมฆะเทศอินเดีย ซึ่งมีความเชื่อทางพราหมณ์เกิดขึ้นก่อนแล้ว เมื่อมีการเผยแพร่ศาสนาพุทธจากประเทศอินเดีย ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เข้ามาในแถบเอเชียอาคเนย์ ซึ่งมีความเชื่อในเรื่องผีอยู่ก่อนแล้ว จึงเกิดการรวมความเชื่อในศาสนาพุทธและความเชื่อที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่นแต่ละแห่ง (อมรวิทย์ พงศาพิชญ์, 2533: 47)

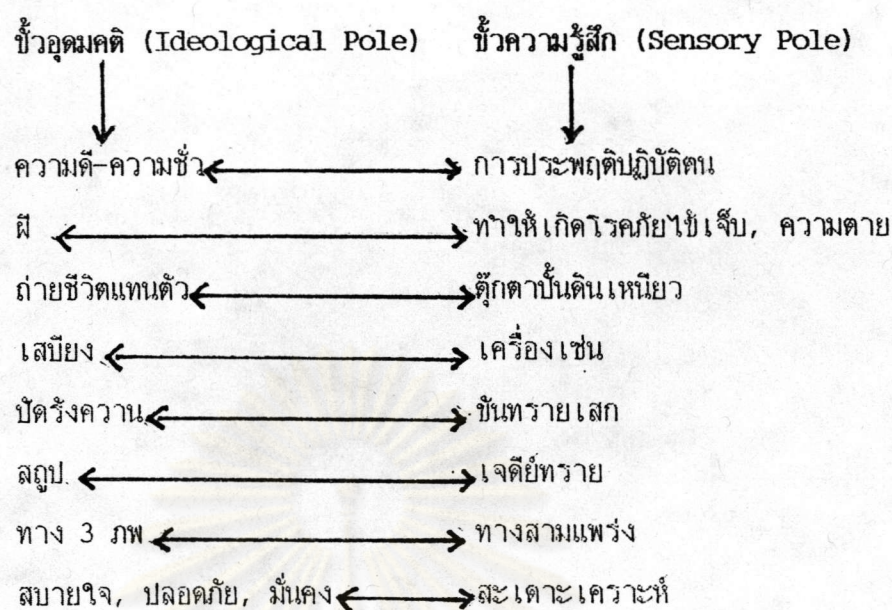
ในส่วนพุทธธรรมในสังคมบ้านกระตือรือร้น จะมีรากฐานมาจากความเชื่อในเรื่องของไตรภูมิ คือ ความเชื่อในเรื่อง สวรรค์ โลกมนุษย์ และนรก มนุษย์จะเวียนว่ายตายเกิดในโลกทั้งสาม แต่จะอยู่ในโลกใด ขึ้นอยู่กับกรรมดีและกรรมชั่วของแต่ละบุคคลจะกระทำ ทำให้เกิดจริยธรรมในการปฏิบัติว่า คนที่ทำความดีจะได้ขึ้นสวรรค์ ทำชั่วจะตกนรก และจะมีการเขียนจินตนาภาพว่า นรก สวรรค์ นั้น มีลักษณะอย่างไร และทำให้เกิดกฎจริยธรรมในการปฏิบัติว่า ปฏิบัติอย่างไร เรียกว่า ทำดีและทำชั่ว

และการที่มีมนุษย์ในโลกปัจจุบันต้องได้รับความทุกข์บ้าง ความสุขบ้าง เกิดมาจากกรรมเก่าที่ทำไว้ ส่งผลมาในชาตินี้

แต่ความเชื่อในเรื่องนี้ในสังคมชาวบ้านกระตือรือร้น จึงทำให้เกิดการสะท้อนความคิดและความเชื่อในรูปของพิธีกรรม ซึ่งจะรวมความเชื่อ เรื่องศาสนาพุทธ ผี และพราหมณ์ ไว้ด้วยกัน และจะให้ความสำคัญในส่วนของพิธีทางพุทธศาสนา เป็นแกนกลางในการประกอบพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียกะเบาะกะบาน

ดังนั้นในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียกะเบาะกะบานของหมู่บ้านกระตือรือร้น การดำเนินชีวิตประจำวัน คือการปฏิบัติอยู่ในชีวิตจริง บางครั้งก็ทำให้เกิดปัญหาในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อให้สังคมเกิดความเปราะบาง ราบรื่น ไร้คนในสังคมประพฤติดุปฏิบัติแต่สิ่งที่ไม่ดีที่สังคมคาดหวังให้ดำเนินไป ก็คือการสร้างกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม ให้คนสำนึกผิด รากหยิ่ง ลึกลงไปในอารมณ์ ความรู้สึก จนเกิดเป็นความเชื่อ ความศรัทธา ก็คือการสร้างเรื่อง "ไตรภูมิ" ความคิดในเรื่อง นรก-สวรรค์ บาป-บุญ กรรมดี-กรรมชั่ว ชาตินี้-ชาติหน้า และถ้าคนทำดีก็จะมีผลตอบแทนที่มีมนุษย์ทุกคนก็อยากจะเป็นอย่างนั้น คือความสุข ความสบาย ความสวยงาม คือเจริญหู เจริญตา เจริญใจ ก็ทำให้คนประพฤติดุปฏิบัติเท่าที่สติปัญญา ความสามารถแต่ละคนจะทำได้ แต่ความไม่เท่าเทียมในสังคมย่อมจะเกิดขึ้น เสมอระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ในเรื่องของความเป็นใหญ่ ทำให้ในชีวิตจริงและในอุดมคติ บทบาทของผู้หญิง รวมทั้งฐานะของผู้หญิงไม่สูงเท่าผู้ชายในเรื่องของความสุขและสวรรค์ แต่ความทุกข์ และนรก จะมีโอกาสเหมือนๆ กัน

เมื่อความคิดกับการปฏิบัติแบ่งออกเป็น 2 ขั้ว คือ ขั้วอุดมคติ (Ideological Pole) และขั้วความรู้สึก (Sensory Pole) เมื่อตีความหมายจากสัญลักษณ์ในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียกะเบาะกะบานของหมู่บ้านกระตือรือร้น ทำให้เราสามารถเขียนออกมาจากคุณสมบัติของสัญลักษณ์ข้อ 3 ของ Victor Turner (1967) ในเรื่องของขั้วอุดมคติ (Ideological Pole) กับขั้วความรู้สึก (Sensory Pole) ได้ดังนี้

ในรายละเอียดของ 2 ขั้วนี้สามารถอธิบายได้ว่าขั้วอุดมคติคือ ความคิดของชาวบ้านกระตือรือร้นในเรื่องที่เกิดขึ้นภายในสิ่งแวดล้อมของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเอาสิ่งที่มืออยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความหมายใกล้เคียงและสัมพันธ์กับความคิด มาประกอบขึ้นมีความหมายรวมอยู่ในรูปของสัญลักษณ์คือ ขั้วความรู้สึก ที่สัญลักษณ์ในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียกะเบะกะบานที่ความหมายสัมพันธ์ใกล้เคียงกับความคิดและความเป็นจริง

การทำพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียกะเบะกะบาน ซึ่งชาวหมู่บ้านกระตือรือร้น เชื่อกันว่าเป็น สื่อติดต่อระหว่างโลกมนุษย์กับโลกสวรรค์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของเทวดาคือ พระอินทร์, พระพรหม และโลกของมนุษย์คือ พวกเปรต, อสูรกาย

และโลกสวรรค์, โลกนรกนี้เอง ที่จะเป็นผู้ดลบันดาลก่อให้เกิดความดีและความไม่ดี, ความสุข และความทุกข์ เนื่องจากการประพฤติปฏิบัติตนของมนุษย์

โดยนัยนี้เอง แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพุทธ, พราหมณ์ และผี ผสมกันอยู่ กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เช่น การแบ่งแยกกรรมดี-กรรมชั่ว, บาป-บุญ ให้นำไปสอดคล้องกันกับความเชื่อทางพุทธศาสนาในปรัชญาศาสนาในเรื่อง กรรม คือการกระทำ และศีล ที่เป็นข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติ ถ้ากระทำในข้อห้ามและไม่ปฏิบัติในข้อควรปฏิบัติ จะเป็นกรรมชั่ว คือบาป ตรงข้ามถ้าทำในข้อควรปฏิบัติ ก็จะเป็นกรรมดี คือบุญ

จะนั้นทำให้เกิดค่านิยมในการปฏิบัติตัวในสังคมว่า จะทำอย่างไร แล้วจะเป็นความดีได้บุญ เพื่อจะได้บรรลุลุคประสงศ์ คือการได้ขึ้นสวรรค์ ที่มีแต่ความสุข อันเป็นความใฝ่ฝันของผู้คนในสังคมหมู่บ้านกระเดื่อง

2. พิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะเบะกะบานสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้าง และการจัดระเบียบทางสังคมของหมู่บ้านกระเดื่อง (Social Structure)

เรื่องนี้ผู้ศึกษาจะเน้นความสำคัญที่ว่า สัญลักษณ์สำคัญ (Dominant Symbols) ทั้งที่เป็นวัตถุ, การกระทำ และคำพูด ที่ขึ้นอยู่กับบริบทของพิธีกรรม และพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะเบะกะบานของหมู่บ้านกระเดื่องโดยรวมนั้น เมื่อโยงความสัมพันธ์กับลักษณะโครงสร้าง และระเบียบทางสังคมของหมู่บ้านกระเดื่องแล้ว เราจะเห็นว่าระบบคิดและสถาบันเหล่านี้ ปรากฏอยู่ในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะเบะกะบาน กล่าวคือ

1) สังคมหมู่บ้านกระเดื่องมีการแบ่งแยกบทบาทและหน้าที่ทางเพศ ด้วยบรรทัดฐานทางสังคมที่แน่นอน ดังที่ปรากฏในสัญลักษณ์สำคัญ เช่น การทำพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะเบะกะบาน พฤติกรรมการแสดงออกต่างๆ ที่ในส่วนพิธีเสียดะเบะกะบาน ผู้ชายจะไม่เข้ามาร่วมในส่วนนี้

นอกจากนี้แล้ว ในสังคมหมู่บ้านกระเดื่องมีกระบวนการอบรมทางสังคม (Socialization Process) ที่จะแบ่งแยกบทบาทหน้าที่ทางเพศ ความเป็นหญิง-ชาย ในเรื่องการเลี้ยงดูลูก เป็นแม่บ้านดูแลเรื่องอาหารการกิน การเจ็บไข้ได้ป่วยของคนในครอบครัว ผู้หญิงต้องเรียนรู้ที่ต่องานในเรื่องเหล่านี้

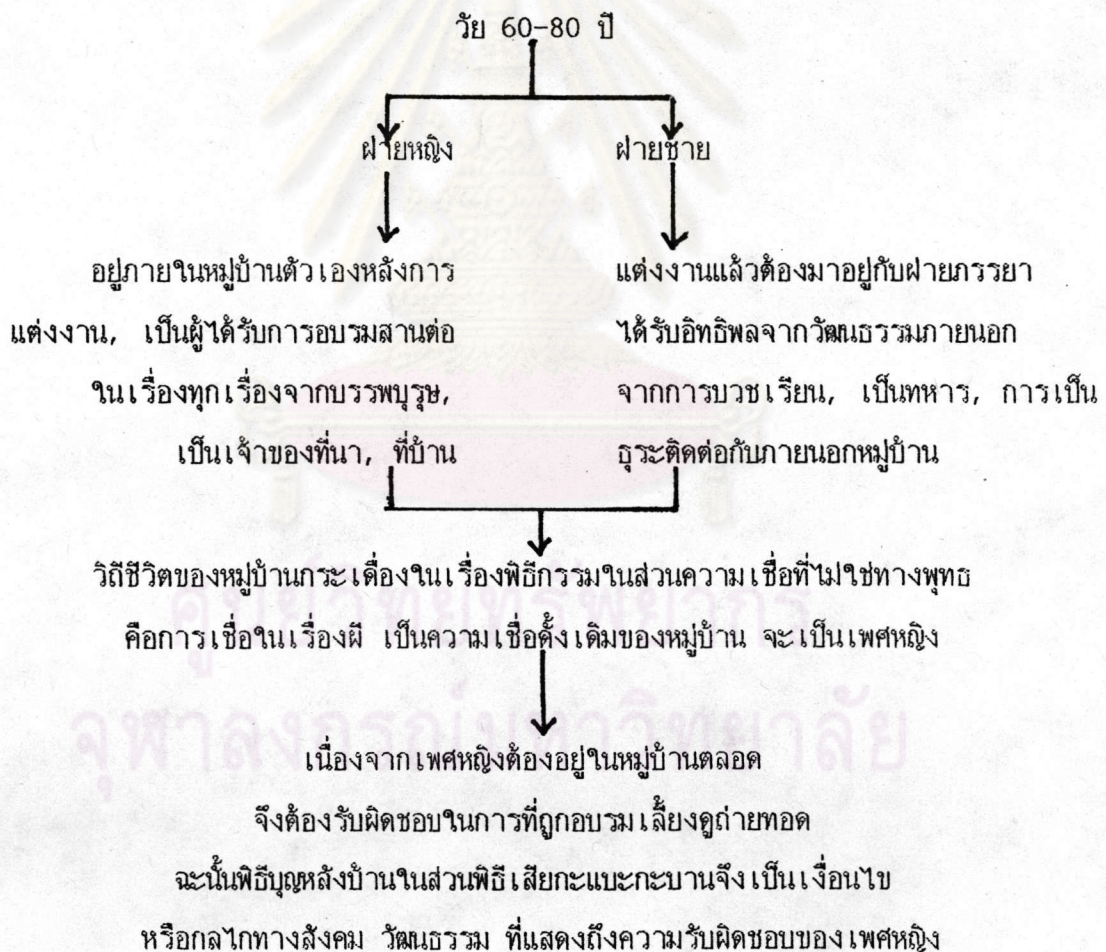
2) สัญลักษณ์สำคัญของพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะเบะกะบานโดยรวม สะท้อนให้เห็นถึงภาพทางโครงสร้าง และการจัดระเบียบที่สำคัญ ในสังคมหมู่บ้านกระเดื่อง คือการสืบมรดก และการอยู่อาศัยกับครอบครัวฝ่ายหญิง หลังจากที่แต่งงานแล้ว ฝ่ายสามีจะต้องไปอยู่ที่บ้านของฝ่ายภรรยา และที่ดินหรือที่นาที่เป็นมรดกก็มักจะเป็นของผู้หญิง

ดังนั้นในการเรียกพี่นาคหรือพี่นาคิน มักจะขึ้นต้นด้วย "แม่" เช่น แม่โสฬ แม่อรณี แม่บัว ซึ่งจากการเรียกชื่อดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญของผู้หญิงในระดับโครงสร้างที่เป็นระเบียบของสังคม

ฉะนั้นผู้สืบทอดมรดกต่างๆ เช่น ที่นา ที่บ้าน ไร่ ควาย บ้านเรือน แม้ว่าจะมีการแบ่งให้ลูกทุกคนแล้ว ผู้หญิงที่อยู่ที่บ้านแม่ก็ได้ครอบครองเป็นเจ้าของทรัพย์สินเหล่านี้

ลักษณะการอยู่อาศัยภายหลังการแต่งงาน และการสืบมรดกตั้งกล่าวของฝ่ายหญิง ทำให้ฝ่ายชายที่เป็นชาย จะสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมของตนภายใต้โครงสร้าง และการจัดองค์กรของผู้หญิง

ความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลตรงนี้คือ ถึงแม้ว่าผู้หญิงจะเป็นเจ้าของมรดกตั้งที่กล่าวมาแล้ว แต่ผู้ชายก็จะมึบทบาทในการเป็นผู้นำครอบครัว โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้แรงงาน การประกอบอาชีพ บางครั้งผู้หญิงก็จะมีส่วนเหมือนกันในงานที่ไม่ใช้แรงงานมากนัก และการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เรายังจะเห็นได้ว่าผู้ชายจะมีบทบาทเป็นผู้นำ เช่น กำนัน ผู้นำบ้าน ผู้นำในพิธีกรรมต่างๆ ในทางพุทธศาสนา มากกว่าผู้หญิง ที่เป็นผู้นำในเรื่องของความเชื่อดั้งเดิมของหมู่บ้านและบรรพบุรุษเดิม จะถูกถ่ายทอดไว้ให้เพศหญิงในการสานต่อ เหตุผลก็คือ

มิติในเรื่องของเวลา พื้นที่ และตัวบุคคลในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะแบะกะบานของหมู่บ้าน กะเตื่อง

มนุษย์ในแต่ละที่จะให้ความหมายและความสำคัญในเรื่องของเวลา พื้นที่ และตัวบุคคลแตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม การที่มนุษย์จะจัดวางหรือกระทำสิ่งใดที่ใด เขาต้องรู้ความหมายและความสัมพันธ์ที่มีต่อเขา ในแต่ละเรื่อง เขาจะรู้ว่าควรจะต้องจัดการกับสิ่งที่ต้องการกระทำอย่างไร เช่น พิธีบุญหลังบ้านกับพิธีเสียดะแบะกะบาน ชาวบ้านกะเตื่องเข้าใจว่า การเกิดสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ เช่น การเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นการกระทำที่เกิดจากผี จะเป็นผีหาหรือผีตนใดก็ตาม การปฏิบัติต่อการเจ็บป่วยนั้นก็แสดงออกมาในรูปของพิธีเสียดะแบะกะบาน และต้องป้องกันไม่ให้เกิดสิ่งที่ไม่ดี บัดรั้งควาน ทำให้เกิดความสุข ความเจริญ ไม่ให้ผีมารบกวน ก็ต้องกระทำพิธีบุญด้วย คือพิธีบุญหลังบ้าน

โดยมิติเวลาเป็นเรื่องของอดีตและกำหนดเวียนของโลก มิติของพื้นที่ไม่เกี่ยวกับธรรมชาติแต่เป็นประสบการณ์ หรือความเข้าใจของมนุษย์ในการใช้พื้นที่อยู่บนโลก ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับพื้นที่ของจักรวาล ฉะนั้นความเชื่อเรื่องจักรวาลสะท้อนให้เห็นมิติของพื้นที่

ตัวบุคคลให้ความสำคัญกับการแบ่งเพศ รวมทั้งสภาวะร่างกายในเรื่องการเจ็บป่วยหรือตาย ในแต่ละสังคมจะเข้าใจแตกต่างกัน

ดังนั้นในพิธีบุญหลังบ้านกับพิธีเสียดะแบะกะบานนี้ ทำให้เรามองเห็นการให้ความสำคัญในเรื่องมิติของพื้นที่ ดังจะให้รายละเอียดดังนี้

มิติของพื้นที่ในความคิดของชาวบ้านกะเตื่องในพิธีบุญหลังบ้านกับพิธีเสียดะแบะกะบาน

พื้นที่ในความคิดของชาวบ้านจะไม่เป็นผืนเดียวกันตลอด จะถูกแบ่งออกเป็นสวน โดยมีเขตแบ่งที่ชัดเจน และแต่ละส่วนจะมีลักษณะและคุณสมบัติที่พิเศษแตกต่างกันไปในแต่ละส่วน และในแต่ละพื้นที่จะหาหลักปฏิบัติ หรือกฎระเบียบที่มนุษย์หรือชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตจริงบนโลกมนุษย์นี้ ไปใช้ในพื้นที่อีกแห่งในอุดมคติหรือความคิดในพื้นที่นั้นไม่ได้ เช่น แม่น้ำสีทันดรซึ่งอยู่รอบเขาพระสุเมรุ นอกฟ้าปามีพานต์ ในความเชื่อเรื่องไตรภูมิ แม่น้ำนี้รับซื้อเมล็ดลักษณะพิเศษ ซึ่งผิดกับแม่น้ำในพื้นทีบนโลกมนุษย์ ซึ่งลงไปว่ายเล่นได้ แต่แม่น้ำสีทันดรมนุษย์คงจะว่ายเล่นไม่ได้ เพราะเปรียบไว้ว่าขนาดขนนกตกลงไปยังจม แล้วมนุษย์จะว่ายได้อย่างไร

ดังนั้นในแต่ละพื้นที่จึงมีกฎระเบียบในการประพฤติปฏิบัติไม่เหมือนกัน เมื่อชาวบ้านจะต้องเข้าไปยังพื้นที่นั้นๆ ก็จะต้องปฏิบัติตามกฎนั้นๆ มิฉะนั้นจะทำให้เกิดสิ่งอับปรีย์จัญไร ความไม่ดีเคราะห์ร้าย เป็นมาปเป็นกรรมติดตัว ได้รับความทุกข์ทรมาน โรคภัยไข้เจ็บ และอาจถึงแก่ชีวิตได้

ความแตกต่างของพื้นที่แต่ละที่จะแสดงความแตกต่างด้วย "ผี" แต่ละตัว หรือเทวดาแต่ละองค์ ที่จะเป็นผู้คอยรักษากฎระเบียบของพื้นที่ ใ้คนหรือชาวบ้านปฏิบัติตามจริยธรรมนั้นๆ

ดังนั้น ถ้าชาวบ้านไม่เชื่อไม่ปฏิบัติจะเกิดโทษดังที่กล่าวไปแล้ว มนุษย์หรือชาวบ้านไม่สามารถที่จะข้ามไปยังพื้นที่บางแห่ง ในขณะที่เป็นมนุษย์ เช่น สวรรค์ หรือนรกได้ นอกจากพื้นที่ในโลกของชาวบ้านที่แบ่งพื้นที่เป็นโลกอีกแห่งหนึ่ง เช่น เขตป่า หรืออาณาบริเวณโบสถ์ เขตอภัยทาน ๑ นรุต พื้นที่บางแห่งจะต้องผ่านพิธีกรรม ชาวบ้านถึงจะเข้าไปได้ เช่น การเข้าไปในป่าต้องทำพิธีคือต้องเปลี่ยนตัวเอง เช่น การแต่งกาย เพื่อที่จะเข้าไปในพื้นที่อีกแห่งได้ โดยเฉพาะพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม

ดังนั้นขอบเขตในการประกอบพิธีกรรมในพิธีบุญหลังบ้านกับพิธีเสียกะแบะกะบานจะถูกกำหนดไว้ชัดเจนแยกออกจากพื้นที่โดยทั่วไป โดยการใช้สายสิญจน์ในการล้อมรอบบริเวณพิธีเป็นการแสดงอาณาเขตของพื้นที่ เพื่อให้บริเวณที่ล้อมรอบด้วยสายสิญจน์เป็นบริเวณที่ศักดิ์สิทธิ์ ผีเข้ามาในบริเวณนี้ไม่ได้ และในพิธีบุญหลังบ้านส่วนที่เป็นอาสนะของพระสงฆ์ ผู้หญิงก็จะไม่เข้าไปนั่งหรืออุ้มถวายในเขตนั้น นอกจากผู้ชายเท่านั้น

นอกจากนี้ระดับสูงต่ำของพื้นที่ในพิธียังไม่เท่ากัน เช่น ในพิธีพระสงฆ์จะต้องนั่งในที่สูงกว่าชาวบ้าน จะนั่งที่โดยเฉพาะ ชาวบ้านจะปูเสื่อบนดิน นั่งในการประกอบพิธี

การแต่งกายในการประกอบพิธีของชาวบ้านก็แตกต่างจากการแต่งกายที่แต่งในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการแต่งกายไปสถานที่ต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ของชาวบ้านด้วย เช่น การแต่งกายไปทำบุญจะแตกต่างจากการแต่งกายไปในเมือง ในตัวอำเภอ หรือไปเยี่ยมญาติ ที่ต้องแต่งกายให้เหมาะสมกับสถานที่ ดังนั้นการแต่งกายของชาวบ้านจะยึดสถานที่ คือพื้นที่ที่จะไป เป็นหลักในการกำหนดเครื่องแต่งกาย

จากการเข้าไปศึกษาในหมู่บ้านกระเต็งทำให้ความคิดในเรื่องมิติของพื้นที่ของชาวบ้านสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็นความคิดของพื้นที่ในแนวตั้ง และพื้นที่ในแนวราบไม่เหมือนกัน

ในพื้นที่แนวตั้ง มีของที่ต้องอยู่ในพื้นที่ระดับต่ำ ระดับกลาง และระดับสูง การที่จะไปสู่พื้นที่ระดับใดได้ ต้องเปลี่ยนตัวเองตามกฎของพื้นที่นั้นๆ เช่น ผู้หญิงที่เป็นภรรยา จะไม่เล่นศึรชะ

ของสามี การตากเสื้อผ้าบนราวตากผ้าของชาวบ้านก็แตกต่างกัน ระหว่างเสื้อผ้าของผู้ชายกับของผู้หญิง เสื้อ-กางเกงผู้ชายจะตากบนราวที่สูงกว่า ผ้านุ่ง-กางเกงใน-เสื้อชั้นในของผู้หญิง

จากที่กล่าวมาทำให้เห็นว่า เพศชายจะเป็นเพศที่อยู่ในพื้นที่ที่สูงกว่าผู้หญิง

กล่าวถึงในพิธีบุญหลังบ้านกับพิธีเสียดกะแบะกะบาน ของที่บูชาพระหรือถวายพระจะอยู่สูงกว่าของผู้ชาย และคนละพื้นที่กัน ส่วนที่เป็นของผีจะวางบนพื้นดินบนใบตอง

จากการวางและแขวนกะบานเช่นผีในพิธีเสียดกะแบะกะบาน ก็เป็นการแสดงถึงพื้นที่สูงและต่ำไม่เท่ากัน ผีที่สูงหน่อยกะบานจะเป็นรูปสามเหลี่ยมแขวนไว้ที่ต้นไม้ ส่วนผีที่ต่ำ กะบานจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมวางไว้บนพื้นดิน จะอยู่ในระดับเดียวกันไม่ได้ บริเวณพื้นที่ของพระ ของเทวดาก็ไม่ปะปนกัน ดังที่กล่าวมาแล้วว่าพระสงฆ์จะอยู่ในเขตที่มีสายลิวจันล้อมรอบ แสดงอาณาเขตของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ส่วนผีจะต้องไปในพื้นที่บริเวณทางสามแพร่งที่เป็นพื้นที่ในมิติแนวระนาบหรือแนวราบ

แม้กระทั่งความคิดความเชื่อในอุดมคติในเรื่องของไตรภูมิ สวรรค์ และนรก ก็จะถูกแบ่งแต่ละชั้นอย่างชัดเจน และมีกฎเกณฑ์ในแต่ละชั้นไม่เหมือนกัน มนุษย์จะเข้าไปสู่พื้นที่เหล่านี้ก็ต้องประพฤติปฏิบัติตัวอย่างไรในโลกปัจจุบัน ในชีวิตประจำวันแบบไหน อย่างไร ถึงจะได้ไปสู่สวรรค์หรือนรกเหล่านี้ เช่น โภกฟอแม่ ไม่ดูแล ทูตทำร้ายบุพการี ต้องตกนรกเป็นเปรต สิ่งเหล่านี้เป็นกฎให้คนประพฤติปฏิบัติหรือจริยธรรมนั่นเอง

ดังนั้นการที่จะเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ที่คนธรรมดาไปไม่ได้ ต้องเป็นคนที่ "ฤทธิ์" เช่น ต้องนั่งสมาธิให้ถึงขั้นใด เพื่อจะได้เห็นนรก-สวรรค์ หรือติดต่อกับคนที่ตายไปแล้ว และอยู่ในภพภูมิต่างๆ ได้ คนมีฤทธิ์เหล่านี้ก็จะมิ เช่น พระสงฆ์ที่บำเพ็ญเพียรมีตบะแก่กล้า คนทรง หมอเวทย์มนต์ต่างๆ รวมไปถึงพิธีกรรม

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึง การเข้าสู่พื้นที่อื่นจะต้องเปลี่ยนตัวเองไปตามกฎของพื้นที่นั้น วิธีการเปลี่ยนนั้นทำได้ 4 ลักษณะด้วยกัน ตามแต่ความจำเป็นของพื้นที่นั้นๆ

1. เปลี่ยนรูปร่าง นับตั้งแต่การแต่งกายเมื่อจะเข้าสู่พื้นที่อื่น ทั้งในแนวระนาบและแนวตั้ง ในกรณีที่จะเข้าพื้นที่ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่ปกติมากๆ เช่น ปรมภ ก็อาจต้องเปลี่ยนตัวเองมากกว่าการแต่งกาย คือต้องตายจนกลายเป็นวิญญาณไปแล้ว

2. เปลี่ยนพฤติกรรม อันเป็นผลให้มีบุคลิกภาพที่แตกต่างออกไป เช่น สวรรค์ ระวังรักษามารยาทบ้าง หรือได้ฉันทแก่กล้าพอจะท่องเที่ยวไปยังภพอื่นๆ หรือสำเร็จมรรคผลจนก้าวเข้าสู่พื้นที่ตามลำดับของพระอริยบุคคล เป็นต้น

3. เปลี่ยนตัวเองโดยอาศัยพิธีกรรม เช่น การเซ่นสังเวยก่อนเข้าป่า หรือพิธีบวงสรวง เพื่อให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ซึ่งฆราวาสไปไม่ถึง พิธีปลุกเสกให้อยู่ยกคงกระพันนั้นก็คือเป็นการเตรียมตัวเข้าสู่พื้นที่พิเศษเช่นกัน

4. เปลี่ยนตัวเองโดยอาศัยอภินิหาร คติเกี่ยวกับพื้นที่นั้นเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานของโลกทรรศน์ของคนในวัฒนธรรมนั้นๆ คนไทยมองทั้งพื้นที่และเวลาเป็นส่วนๆ ไม่สืบเนื่องกัน จะทำอะไรจึงต้องทำให้ "ถูกกาลเทศะ" (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2534: 190-191)

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย